

ФОРМАЛНО ОПИСАНИЕ НА НАРЕЧИЯТА В НОРМАТИВНАТА ГРАМАТИКА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ВЯРА МАЛДЖИЕВА

УНИВЕРСИТЕТ „НИКОЛАЙ КОПЕРНИК“, ТОРУН, ПОЛША
maldzhieva@gmail.com

В първата част на статията се представят накратко общите постулати на граматичното описание, приети в нормативната граматика, и граматична класификация на лексемите, която позволява да се изгради тяхната морфологична и синтактична характеристика. В следващата част се разискват общите проблеми на описанието на неизменяемите лексеми и тяхната интерпретация в случаите на граматична полифункционалност. Като изходна точка за очертаването на класа наречия и тяхната граматична характеристика се предлага синтактична класификация на неизменяемите лексеми. Тъй като наречията в основната си част са подчинени, конотирани елементи на синтактичната конструкция, описанието им в рамките на нормативната граматика се съсредоточава върху броя, вида и морфологичната характеристика на конотиращия член. В контекста на общите условия за разграничаване на синтактичните конструкции и полисегментните единици се разглежда въпросът за полисегментните лексикални единици със свойства на наречия.

Ключови думи: формално описание, български неизменяеми лексеми, наречия, нормативна граматика

A FORMAL DESCRIPTION OF ADVERBS IN THE BULGARIAN NORMATIVE GRAMMAR

VIARA MALDJEVA

UNIwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, Polska
maldzieva@gmail.com

The first part of the article briefly introduces the general premises of grammatical description adopted in the Normative Grammar and the grammatical classification of lexemes which enables the account of their morphological and syntactic characteristics. The next section discusses common issues related to the description of invariable lexemes and their interpretation in the cases of grammatical multifunctionality. As a point of departure for defining the class of adverbs and their grammatical characteristics, a

syntactic classification of invariable lexemes is proposed. As adverbs are predominantly subordinate, connotated elements of syntactic constructions, their description within the Normative Grammar framework focuses on the number, type and morphological characteristics of the connotating elements. In addition, polysegmental lexical units with adverbial properties are discussed in the broader context of the distinction between syntactic constructions and polysegmental units.

Keywords: formal description, Bulgarian invariable lexemes, adverbs, Normative Grammar

0. Формалното описание¹ на наречията, което се предлага в това изследване, изхожда от общите постулати на граматичното описание, приети в нормативната граматика (виж Анотация/Anotatsiya, Станчева и др./Stancheva et al. 2017; Малджиева/Maldzhieva 2017, 2018).

0.1. Според тези постулати основна част от граматичната характеристика на лексикалните единици² представлява установяването на принадлежността им към даден граматичен клас. Да се установи принадлежността на една лексикална единица (преди всичко на една лексема³) към даден клас, на свой ред означава да се изхожда от класификация на лексикалните единици, в която те са така дефинирани, че самото причисляване на лексикалната единица към някой клас автоматично задава основната за нейната граматична характеристика информация.⁴

0.1.1. За постигането на тази цел е необходима класификация на лексикалните единици, основаваща се на граматични (морфологични и синтактични) критерии, приложени според принципите на правилното логическо деление.⁵ Същевременно в езиците с богата флексия, каквито са славянските⁶, е по-добре при анализа и класификацията на лексемите да се прилагат най-напред съответните морфологични (флективни) критерии, а след това синтактичните (Saloni 1974: 7–10).

0.1.2. В резултат от едно първоначално и по-общо (с прилагане на по-малко делитбени степени) дихотомично деление по морфологични (флективни) признаци [+/- изменяемост], [+/- изменяемост по членуваност], [+/- изменяемост по род], [+/- изменяемост по число], [+/- изменяемост по лице] се абстрахират изменяемите класове лексеми: (1) съществителни имена, (2) прилагателни имена, (3) числителни имена, (4) лични глаголи, (5) безлични глаголи. По синтактичните признаци [+/- самостоятелна употреба], [+/- свързваща функция], [+/- способност да свързва съществително име и глагол], [+/- способност да свързва лексеми с една и съща синтактична функция], [+/- способност да се отнася към целия изреченски израз] се абстрахират неизменяемите класове лексеми: (6) наречия – частици, (7) предлози, (8) съюзи и (9) междуметия.⁷

0.2. Останалата част от граматичната характеристика на лексикалните единици включва морфологичната (флективната) и синтактичната им характеристика. Последната се свежда до описанието на отношенията, в които дадената единица влиза с други лексикални единици в синтактичната

конструкция. В описанието за целите на нормативната граматика се приема, че тези отношения са асиметрични, иначе казано, простите синтактични конструкции (съставени от две и само две словоформи) имат характер на бинарни насочени графове (срв. Мелчук/Melchuk 2013). Съществени за описанието на подчинителните отношения са акомодацията и конотацията, разбираани съответно като изискване на определена граматична характеристика от подчинената единица, чието изпълняване води до образуването на граматично правилна фраза, и като изискване за физическо наличие на определена лексикална единица, чието изпълняване води до образуването на неелиптична фраза.⁸

1. Граматично описание на неизменяемите лексеми. Граматичната характеристика на лексикалните единици, които са неизменяеми от морфологична гледна точка, се свежда до тяхната синтактична характеристика. От приетите по-горе теоретични положения следва, че граматичната класификация на неизменяемите лексеми може да се изгражда единствено въз основа на (формално-)синтактични критерии (признаци), по пътя на по-нататъшно степенно дихотомично деление на класовете от общата граматична класификация на лексемите. Синтактичната класификация на неизменяемите лексикални единици представлява всъщност по-нататъшно разчленяване на признаците, приложени при предишните степени (виж по-горе **0.1.2.**).⁹ Тук следва да се направят някои уговорки.

1.1. При изследването на синтактичните свойства на неизменяемите лексеми не се вземат предвид – като нетипични – контексти, в които тези лексеми са употребени като цитати.¹⁰ Срв. напр.:

На много маси видях надпис „заето“.

1.2. Всяка ситуация, в която една словоформа (а парадигмата на неизменяемите лексеми се състои само от една словоформа) показва признаците на различни класове, се приема за проява на граматична полифункционалност или на граматична омонимия, независимо от природата на тази нееднозначност.¹¹ Напр.:

За селото трябва да минеш оттам. – наречие

Оттам реката започват ливадите. – предлог

Той отказа да дойде, оттам останахме само трима. – съюз

Анализът на голяма част от неизменяемите лексикални единици показва тяхната „индивидуалност“ по отношение на синтактичната им характеристика. Тази „индивидуалност“ се проявява главно в тяхната полифункционалност (повече за това – по-долу **2.2.1.**).

1.3. Проблем за установяването на граматичната полифункционалност или на граматичната омонимия е достатъчният контекст, в който се анализира дадената неизменяема лексикална единица. Констатирането на разликите в дистрибуцията на два (графично) идентични израза невинаги е просто практически, тъй като допустимите за единия и за другия израз контексти често не се изключват взаимно, а същевременно синтактичните свойства

на типовете изречения, в които се употребява само единият или само другият израз, невинаги могат да бъдат строго и еднозначно фиксирани. Трудно е предварително да се каже какъв е минималният контекст, необходим за установяване принадлежността на един израз към даден клас лексеми, за определяне броя и вида на синтактичните му връзки. Така напр. в резултат на честотни изследвания е установено, че минималният достатъчен контекст за предлога е простото изречение (Грязнухина/Gryaznuhina 1985: 107). В други случаи обаче това е очевидно недостатъчно, срв. напр.:

Тези високи стени стоят от векове и до днес. – съюз

Тези високи стени стоят и до днес. – частица

Тези високи стени стоят и до днес не са се срутили. – съюз

Този и подобни случаи говорят, че за валидни могат да се приемат резултатите от изследването в по-широк контекст. За много от неизменяемите думи най-добър за установяване на синтактичните им връзки е контекстът на изречения, в които дадената дума или цялата група, в която тя влиза, е експлицитно противопоставена на друга дума или група, срв. напр.:

Всички членове на съвета са избрани явно.

Всички членове на съвета са избрани явно, а не тайно.

Или на изречения, свързани с други изречения, които логически следват от първите, срв.:

*Всички членове на съвета са избрани явно, тайно се избират само председателите.*¹²

1.4. Наред с акомодационните и конотационните свойства особено важни за неизменяемата лексикална единица са нейните позиционни свойства, които се състоят в изискването ѝ да заема определена линейна позиция спрямо други езикови единици.

1.4.1. Граматичната класификация на неизменяемите лексеми, използвана като изходна точка за описанието в това изследване, се основава на анализ на неизменяемите лексеми в славянските езици, в резултат на който са изведени седемнадесет релевантни за класификацията синтактични признака (срв. Maldjieva 1995). Приложени към нормативното описание на българския език, те имат следният вид¹³:

а. [+/- могат да се употребяват самостоятелно]

б. [+/- могат да конституират независимо от друг глаголен контекст изказване]

в. [+/- имат свързваща функция]

г. [+/- могат вторично да изпълняват функция на сказуемо]

д. [+/- заемат позиция на член на един от свързваните изрази]

е. [+/- влизат в подчинителна синтактична връзка с глагол]

ж. [+/- не допускат подлог във 2 л.]

з. [+/- коокурират с вокатив]

и. [+/- свързват съществително име и глагол]

й. [+/- свързват еднородни части на изречението]

к. [+/- могат да бъдат конотирани от глагола]

- л. [+/- могат да бъдат конотирани от прилагателно име]
- м. [+/- влизат в подчинителна връзка с останалите пълнозначни части на речта]
- н. [+/- могат да бъдат конотирани от наречия от други класове]
- о. [+/- могат да се употребяват в изявителни изречения]
- п. [+/- имплицират определена глаголна форма]
- р. [+/- могат да бъдат конотирани само от форми за сравнителна степен].

1.4.2. Решаващ за прилагането на делитбените признаци на дадена степен на делението е тяхната синтактична значимост в изречението. Така напр. следващото по важност след възможността за самостоятелна употреба [а] и наличието на свързваща функция [в] е, най-общо казано, отношението към главния член на изречението – сказуемото, което на III степен на деление се отразява чрез признаците [г] и [е]. Възможността да влизат в подчинителни синтактични отношения¹⁴ с глагол или с име, е един от главните функционални делитбени белези както за словоформите (лексемите), така и за синтактичните групи. Затова на следващата (IV) степен на деление неизменяемите лексеми се делят (там, където е възможно) в зависимост от способността им да бъдат конотиращи или конотирани членове на синтактични групи (признаци [ж], [к], [л])¹⁵.

1.4.3. Към класификационните признаци трябва да се направят следните уточнения:

1.4.3.1. Формулировката „+/- могат... да...“ (срв. [а], [б], [г], [к], [л], [о], [р]) в случаите на наличие на признака ([+а], [+б], [+г] и т.н.) означава: „могат ... да..., но не е задължително (т.е. могат и да не...)“, а в случаите на отсъствие на признака ([-а], [-б], [-г] и т.н.) означава: „не могат да...“, „винаги са не...“.

1.4.3.2. Формулировката на признак [ж] – „не допускат подлог във 2 л.“ – означава, че подлогът в този случай не може да бъде звателна форма на съществително име или съществително име – лично местоимение във 2 л.

1.4.3.3. Във формулировката на признак [й] – „свързват еднородни части на изречението“, терминът „еднородни части“ се разбира по-широко, като в него се включват и съставящите изречения в рамките на сложното цяло, „представени“ от своите сказуеми.

1.4.3.4. Признак [+е] – „влизат в подчинителна синтактична връзка с глагол“ – включва както акомодацията, така и конотацията. Същевременно [-е] означава, че лексикалните единици изобщо не влизат в синтактични отношения с глагол, срв. напр. *безчет, годишно, освен* и др.

1.4.3.5. Лексикалните единици, които се характеризират с отсъствие на признак [л] („могат да бъдат конотирани от прилагателно име“), могат да бъдат конотирани от съществителни и числителни имена и (адсубстантивни и адвербални) наречия и не влизат в синтактична връзка с глаголи и прилагателни имена.

1.4.3.6. [-н] означава, че лексикалните единици от този клас изобщо не се съчетават (не влизат в синтактична връзка) с наречия; [+н] означава, че лексикалните единици по принцип могат да бъдат конотирани от представители на други класове наречия, ако липсват лексикални и семантични ограничения.

1.4.3.7. Лексикалните единици, характеризирани с [-р], могат да бъдат конотирани както от форми за сравнителна степен, така и от форми за положителна степен на прилагателни и адвербални наречия.

В резултат на 6-степенно дихотомично деление по тези признаци се диференцират осемнадесет класа неизменяеми лексикални единици.¹⁶

2. Формално описание на наречията. Прилагането най-напред на морфологичните критерии изисква част от наречията да се смятат за изменяеми, тъй като имат форми за сравнителна и превъзходна степен.¹⁷ Прилагането на синтактичните критерии на следващия етап от анализа, след „изчерпване“ на морфологичните, показва обаче, че такава интерпретация не е достатъчно мотивирана по следните причини:

а) не всички наречия от прилагателни имена имат форми за сравнителна и превъзходна степен (това още повече ограничава броя на „изменяемите“ наречия);

б) независимо от произхода на наречията (дали те са от прилагателни, или не) тяхната синтактична характеристика съществено се различава от тази на прилагателните имена;

в) заслужава да се подчертае, че точно наречията, които могат, подобно на прилагателните имена, да бъдат конотирани от съществителни имена (без обаче да се съгласуват с тях за разлика от прилагателните имена), с малки изключения не се степенуват и в значителната си част не произлизат от прилагателни имена.

Поради всичко това фактът, че част от наречията образуват форми за степен, се приема за второстепенен и те се третират като неизменяеми лексикални единици.

2.1. В рамките на приетата в това описание граматична класификация наречията се дефинират като лексикални единици, които:

а) не могат да се употребяват самостоятелно;

б) нямат свързваща функция (за разлика от предлозите, релаторите и съюзите);

в) могат да влизат в подчинително синтактично отношение с глаголи, съществителни и прилагателни имена;

г) могат да бъдат конотирани от глаголи, съществителни и прилагателни имена (за разлика от частиците, неиндикативните частици, операторите на наклонение и време и адвербиалните оператори).

2.2. Наречията се интерпретират в общия случай като зависими (подчинени) единици¹⁸, от които (с малки изключения) не могат да зависят други

синтактични единици. Имат се пред вид някои наречия, които могат да конотират други наречия, напр. *високо* ← *горе*, *някъде* ← *встрани*¹⁹ и/или да акомодират предлози (а чрез тях – предложни групи) (виж по-долу 2.2.1. – 3) и 4); 2.2.3.). Във всички останали случаи наречията могат да бъдат конотирани.

2.2.1. От казаното следва, че съществена за описанието на синтактичните свойства на наречието е характеристиката на конотиращия член.²⁰ Неговата принадлежност към граматичен клас лексеми позволява да се разграничат следните групи наречия:

1) Могат да бъдат конотирани от един клас лексикални единици:

- само от глагол²¹ – в изследвания материал такива са напр.:

анонимно, апатично, бавно, бегло, бедно, бежешком, безвъзвратно, безвъзмездно, бездарно, бързо, ведно, видело, дорде, дребно, евтино, едро, задълго, заедно, занаят, зимьска, зле, кратко, късо, лятос, навремени, наесен, напоследък, напролет, обилно, отдавна, отстрана, поединично, полека-лека, постепенно, постоянно, прекрасно, противоположно, сегиз-тогиз, скъпо, току-що, успоредно, яко.

- само от прилагателно име – в изследвания материал такива са напр.:

пословично и природно.

Както се вижда от примерите, монофункционалните наречия, конотирани само от един граматичен клас лексеми, са малко, а конотиращ член е преди всичко глаголът. Преобладаващата част от наречията са полифункционални, при което се наблюдават различни комбинации от конотиращи членове. Последният факт именно позволява да се говори за синтактична „индивидуалност“ на отделните наречия (виж по-горе 1.2.). Изследваният материал показва наличието на следните групи наречия по отношение на броя и вида на конотиращите елементи:

2) Могат да бъдат конотирани от два класа лексикални единици:

- от глагол и съществително име – в изследвания материал такива са напр.:

безкрай, близко, близо, водоравно, вред;

- от глагол и прилагателно име – в изследвания материал такива са напр.:

наполовина, психически, слабо, физически, чисто;

- от съществително и числително име – в изследвания материал такива са напр.: *дневно, годишно* и под.;

- от съществително име и наречие – в изследвания материал такова е напр. *неизвестно*.

3) Могат да бъдат конотирани от три класа лексикални единици:

- от глагол, прилагателно име и наречие – в изследвания материал такива са напр.: *безгранично, безкористно, безкрайно, истински, абсолютно, адски, безнадеждно, безобразно, безподобно, безполезно, безпределно, дяволски, извънредно, неизмеримо, неизразимо, похвално, продължително, противно, райски, рядко, съмнително, чудно, що-годе* (в това число при-

лагателно име и наречие в сравнителна степен, срв.: *дваж, двойно, двукратно, десеторно, значително, неколкократно, някак си*);

- от глагол, съществително име и прилагателно име – в изследвания материал такива са напр.: *изотзад, множко, навред, навсякъде, отблизо, отблизо, отвътре, отдолу, отдясно, отзад, отляво, отпред, отстриани*;

- от глагол, съществително име и наречие – в изследвания материал такава е напр. *наоколо*.

4) Могат да бъдат конотирани от четири класа лексикални единици:

- от глагол, съществително име, прилагателно име и наречие – в изследвания материал такива са напр.: *доста, еднакво, едновременно, малко, много, мъничко, мъничко, навън, надясно, наляво, напред, ниско, относително, повечко, последователно, прекалено, премного, приблизително, сравнително, съвсем, твърде, толкова, хептен, частично, високо, дълбоко* (в това число прилагателно име и наречие в сравнителна степен, срв. *далеч* (виж по-долу 2.2.2.)).

2.2.1.1. На това място следва да се направи една уговорка, свързана с отношението *наречие – предложна група*. Приема се, че съществителното име, което може да конотира наречие, може да влиза в състава на предложна група. Подобно третиране на предложната група като цяло представява в случая известно опростяване. Постулатът за двуместност и бинарност на синтактичните отношения²² изисква формално за конотиращ наречието да се приеме предлогът, който конотира съществителното име в предложната група, а сам е конотиран от глагола.

Когато наречието се конотира от съществително име, което не влиза в предложна група, или от съществително име в състава на предложната група (но не от предложната група като цяло), при неутрален словоред то обикновено заема линейна позиция непосредствено след името. Срв. напр.:

Виждам планината → насреща.

Тръгвам към планината → насреща.

За разлика от: *Тръгвам насреща ← към планината*. (срв. по-долу).²³

Когато пък се конотира от числително име, наречието най-често заема линейна позиция след числителното име (и след подчиненото на него съществително име – ако има такава), срв.:

Те се събират два пъти → месечно.

Наречието може да бъде управлявано и от предложна група²⁴, в чийто състав влизат съществително или числително име. Тогава наречието в повечето случаи се намира непосредствено пред предложната група в първия случай и след нея – във втория. В групата, образувана от две наречия, тук за управлявано се приема първото (заемащото по-предна линейна позиция)²⁵. Ето някои примери:

Дълбоко ← в земята лежат незайни богатства.

Магазинът ще бъде затворен до пети юли → включително.

Върховете на планината се белееха високо ← горе.

2.2.1.2. Трябва да се отбележи, че не всички (адсубстантивни) наречия реализират и трите възможности за конотиращи членове – съществително или числително име, предложна група или друго наречие. В това отношение си заслужава да се направи по-нататъшно разчленяване на този клас. В случаите, когато фразата се състои от съществително и/или числително име, наречие и предложна група, предложната група подчинява наречието, а самата тя е подчинена на първото съществително име, срв. напр.:

хората навсякъде ← по света

две ← крачки надолу ← по стълбите

Следващото деление на този клас би могло да се проведе според това дали даденото (адсубстантивно) наречие влиза в подчинителна синтактична връзка със съществително или с числително име. Срв. напр. *включително, дневно, приблизително, общо* и др., които могат да бъдат конотирани само от числителни имена (и евентуално от глаголи, но не и от съществителни имена (срв. Мелчук/Melchuk 1985: 93–94, 362–363).

Пълното описание на „индивидуалността“ на наречията се усложнява и от граматичната омонимия с други класове неизменяеми лексеми, която не се отнася пряко към синтактичната им характеристика (и затова тук само се сигнализира), но е съществена за лексикографското им описание.²⁶

2.2.2. Част от примерите говорят за това, че към характеристиката на конотиращия член трябва да се добави и фактът, че някои немногобройни групи наречия се свързват с определени словоформи на конотиращия член. Една от възможните интерпретации на този факт е постулирането на двупосочно синтактично отношение на наречието и дадената единица – конотация на наречието от главната дума и акомодация на главната дума от страна на наречието.²⁷ Така наречията от типа *никога, никъде, никак* и др. „избират“ отрицателна форма на конотиращия глагол, срв.:

Никъде не намерих книгата.

**Никъде намерих книгата.*

Друга група наречия „избират“ сравнителна²⁸ или положителна степен на прилагателното или наречието, на което са подчинени, срв.:

Положението му се видя дваж → по-страшно сега.

Мария е несравнимо → по-красива и умна от сестра си.

Ела някак → по-късно.

Тя се представи далеч → по-добре.

2.2.3. Проблем по отношение на описанието на синтактичните отношения представляват наречията, които се свързват с предложни групи с определен предлог. Една част от тях се свързват само с предложни групи чрез определен предлог, като образуват ектоцентрични конструкции²⁹. Такива са

наречия като *северно, южно, източно, западно*, напр. *Южно* → *от* → *гра-да се простираха нивите*.

Друга част се свързват с предложни групи с определен предлог в ендоцентрични конструкции, в които репрезентант е наречието, срв.:

Къщата оставаше встрани → *от* → *пътя*. – *Къщата оставаше встрани*.³⁰

И в двата случая трябва да се приеме, че е налице лексикална акомодация на предлога от наречието.

Друга част се свързват както със съществително име (във или извън състава на предложна група), така и с предложна група, но с определен предлог. В последния случай е възможно постулирането на двупосочно синтактично отношение на наречието и предложната група – конотация на наречието от предложната група и акомодация на предлога от страна на наречието. Става дума за наречия от групите 3) и 4) (виж по-горе 2.2.1.), като напр. *едновременно, заедно* (с); *надясно, наляво, встрани* (от); *отдолу, отгоре, отпред, отзад, отляво, отдясно* (на). Срв.: *Те влизаха едновременно с възрастните*. – *Те влизаха едновременно*. / *Те влизаха с възрастните*. *Отдолу на дъската имаше надпис*. – *Отдолу имаше надпис*. / *На дъската имаше надпис*.

2.3. Описанието на синтактичните признаци на наречията поставя проблема за съчетаемостта на наречия с предлози. В духа на приетите основни постулати (виж по-горе 0.2.) интерпретирането на съчетанието на предлог с наречие като синтактична конструкция би означавало да се смята, че:

- съществува граматично правило на езика, което се реализира в структурна връзка между предлога и наречието;
- в конструкцията, съставена от предлог и наречие, предлогът конотира наречието.

Другата възможна интерпретация на съчетанието на графични думи, идентични с предлог и наречие, е то да се приеме за полисегментна лексикална единица, което изисква да бъдат известни правилата за определяне на полисегментните единици (повече за това – по-долу 2.3.3.).

2.3.1. Поначало с предлози се съчетават ограничен брой лексеми с характеристика на наречия, така че съчетаемостта на наречията с предлози трудно може да бъде приета от едно синхронно описание за тяхно дистрибутивно свойство. Ясно е, че съществуват семантични ограничения, които регулират тази съчетаемост, но те трудно могат да бъдат формулирани (трудно могат да се определят напр. семантичните класове наречия, които се характеризират с такава съчетаемост и по това се противопоставят на други класове, срв. напр. *до късно, до вчера, до утре, от утре, от вчера, зад къщи, на плитко, на топло, на судено*, но също така *с добро, на лошо, на дребно, на едро* и др.). Във всеки случай не може да се приеме интерпретацията, предложена от Академичната граматика: „Тези съчетания от предлог и име или от предлог и друго наречие придобиват свойствата на наречия, когато съставните им части са загубили качествата си на отделни

думи и са се слели в една цялостно оформена дума с единно лексикално значение. Ако този процес не е доведен докрай, не може да се говори за наречие...а за наречни съчетания (*по детски...*, *от къщи...*, *на топло...* и пр.) (...) В по-голяма степен значението на предлога слага отпечатък върху значението на наречийното съчетание, тъй като тук той още пази качествата си на отделна дума“ (ГСБКЕ/GSBKE 1983: 388). Едва ли може да се смята, че „значението на предлога“ има по-голямо участие във формирането на значението напр. на *за никъде*, *за някъде*, *за някога*, *от някога*, *за дълго*, *на плитко*, *от къщи*, отколкото на *отникъде*, *наникъде*, *доникъде*, *донякъде*, *отнякъде*, *надълго*, *надълбоко*, *вкъщи* (още повече че, ако се сравнят различни издания на правописния речник, списъците на слято и разделно писани „наречийни съчетания“ ще бъдат различни). Както се вижда, разглежданият проблем пряко съотнася формално-граматичното описание с нормативността.³¹

В някои случаи, когато е налице омонимия на наречия и съществителни имена, това са обикновени предложни конструкции (срв. напр. *за добро – за наше добро – за доброто на всички*; *от вчера – от нашето вчера зависи нашето утре* и под. – виж по-долу 2.3.3.). В останалите случаи е по-правилно според мен да се въведе последователност в правописната традиция или да се говори за полисегментни наречия, отколкото да се постулира съчетаемост на наречия и предлози.

2.3.2. Последното предложение би следвало да се разглежда в корелация с дефиниционните граматични свойства на предлозите и на съществителните и прилагателните имена. Става дума за интерпретацията на редици, които са съставени от сегменти, идентични с предлози, и графични думи, които се срещат само в съчетание с тях. Така в съвременния български език наблюдаваме съчетания от типа:

- *към къщи*, *от къщи*, *пред къщи*, но и *за вкъщи*, *от вкъщи*, *до вкъщи*;
- *у дома*;
- *от памтивека*;
- *по градски*, *по димитровски* и под.

Отново ще отбележим, че проблемът също има свой нормативен аспект.

И тук теоретично са възможни две интерпретации:

2.3.2.1. Така напр. изрази от рода *по селски*, *по човешки*, *по габровски* биха могли да се третират като синтактични конструкции, образувани от предлог и такива словоформи от парадигмата на съответните прилагателни, които се употребяват само след предлог *по*³². По същия начин може да се постулира напр. форма *къщи*, *дома* на съществителните *къща*, *дом*, употребявана само след предлози. Приемането на такова решение в тези и подобни случаи често е затруднено поради непоследователността на ортографските правила (срв. напр. *от къщи*, *към къщи*, но *вкъщи*). На свой ред графични думи от типа на *щрек*, *памтивека* биха били съществителни, които имат само „следпредложна“ форма.

Във всеки от тези случаи възникват интерпретационни проблеми, тъй като, за да се запазват дефиниционните граматични характеристики на предлога, би трябвало да се променят граматичните дефиниции на имената (постулираният състав на техните парадигми).

2.3.2.2. И в този случай интерпретацията на разглежданите съчетания като полисегментни наречия изглежда по-последователна (още за това – по-долу 2.3.3.).

2.3.3. Интерпретацията на съчетанията от графични думи, идентични с предлози и наречия, би трябвало да се определя от общите правила за разграничаване на синтактична конструкция и полисегментна лексикална единица.

2.3.3.1. Предположението, че даден полисегментен израз представлява полисегментна неизменяема лексикална единица, може да възникне едва след като е установено, че неговата дистрибуция съвпада с тази на някоя моносегментна неизменяема лексикална единица. В много случаи за това е достатъчен тестът за съчинителна връзка или за субституция. Срв. напр.:

Някои истини са известни отдавна. – Някои истини са известни от паметивека.

Тя се държеше наперено, по градски.

2.3.3.2. Следващите стъпки трябва да водят до установяването на това дали анализираният полисегментен израз е синтактична конструкция от словоформи, или действително е полисегментна лексикална единица. Тук могат да бъдат предложени следните операционални стъпки:

1) За неизменяеми полисегментни лексикални единици се приемат полисегментните изрази (най-често двусегментни), ако една (или повече) от съставлящите ги думи не се употребяват в текстовете извън тази комбинация и/или не са идентични графично със словоформа на никоя моносегментна лексикална единица.³³ Този критерий е достатъчен за лексикални единици да се приемат напр. *на щрек*³⁴, *от къщи*³⁵, *по димитровски*³⁶, *от паметивека* и др., но не и *по селски*, *в навечерието на*, *на едро*, *на вехто* и др.

2) За неизменяеми лексикални единици трябва да се приемат също така полисегментните изрази, ако една (или повече) от съставлящите ги думи коокурира с останалите само линейно, т.е. съставлящите полисегментния израз думи не са свързани със структурна връзка, реализираща граматично правило на езика.³⁷ Така в българския език няма правило, което би могло да изясни управлението на наречия от предлози (виж по-горе 2.3.1.). Срв. напр. *за дълго*, *на едро* (но не **към дълго*, нито **за прекрасно*, **на правилно* и под.). В случаите, когато една от съставлящите полисегментния израз е съществително име, някои автори предлагат използването на тест за задължителна контактна позиция (срв. напр. Grochowski 1984: 258). Установяването на такава позиция в даден контекст означава според тях, че е налице полисегментна неизменяема лексикална единица, а липсата ѝ – че става дума за синтактична конструкция. Смятам, че този тест може да бъде

използван само като помощен, тъй като в много случаи се оказва недостатъчен и води до противоречива интерпретация на интуитивно еднакви по строеж изрази, срв. напр.:

Той фотографира децата на фона на гората. – ? предлог.

Той фотографира децата на зеления фон на гората. – ? синтактична конструкция.

Но:

На фона на случилото се тази подробност е съществена.

3) Констатацията дали дадена дума, графично идентична с форма на съществително име, е част от синтактична конструкция, или от неизменяема полисегментна лексикална единица, изисква проверка на нейните синтактични свойства. Ако се установи (например чрез тест за редукция), че тя винаги – както в рамките на изследвания полисегментен израз, така и във всеки друг немаркиран и неелиптичен контекст – изисква задължително подчинен член (реализиран под формата на съгласувано или несъгласувано определение или вербална фраза от определен тип), тогава полисегментният израз трябва да се смята за синтактична конструкция. Срв.:

От факта на идването му не следва нищо.

От факта, че е дошъл, не следва нищо.

Фактът на неговото идване / че е дошъл, не означава нищо.

Но:

**От факта не следва нищо.*

**Фактът не означава нищо.*

Срв. също:

Той чете текста с цел поправяне на грешките.

Той чете текста с цел да поправи грешките.

Той чете текста с тази цел.

Целта да поправи грешките, изискваше това.

**Той чете текста с цел.*

**Целта изискваше това. (контекстово зависимо)*

Ако анализът на синтактичните свойства на думата, графично идентична със съществителното име, докаже, че извън контекста на изследвания полисегментен израз тя не допуска подчинен член или го допуска само факултативно, тогава трябва да се приеме, че подчиненият член се управлява от целия израз, чиято част е тази дума, т.е. този израз представлява полисегментна лексикална единица. Това предположение обикновено се потвърждава и от теста за субституция, който показва, че думите, съставляващи полисегментния израз, са строго фиксирани и не подлежат на замяна с други думи, срв. напр. *въз основа на* и др. (срв. обаче *в резултат на – в резултат от, като резултат от*)³⁸.

В резултат на анализ, проведен според предложените правила, за полисегментни наречия следва да се приемат лексикални единици като: *на бис, на видело, на дребно, на едро, от немай-къде, открай време, по видело, по*

момчешки, у дома, от всякога, от когато и да е, от където и да е, когато и да е, където и да е.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Терминът *формално описание* се разбира като *описание на формите* (иначе казано, на плана на израза), за разлика от описанието – също наричано формално – което би могло да бъде определено по-скоро като формализирано, тъй като означава структурна репрезентация на синтактичните отношения между елементите, която се подчинява на строги правила и теоретични изисквания, целящи да обобщат всички синтактични контексти, за които са валидни установените отношения.

² Под *лексикална единица* в духа на оперативната граматика на А. Богуславски (срв. Boguslawski 1978) се разбира всяка прекъсната или непрекъсната редица от диакритични знаци (за писмената реч – редица от букви) с *глобално значение*, т.е. редица, която не може да бъде семантично поделена на по-малки значещи редици, които да са елементи на отворени субститутивни класове. *Отворен субститутивен клас* това е клас, чиито елементи могат да се поддават на взаимна субституция и който може да бъде общо характеризирани (назован) от семантична гледна точка. *Затворен субститутивен клас* това е клас, който не може да бъде описан по друг начин, освен чрез изброяване на влизащите в него елементи. Така според тази дефиниция за лексикални единици могат да се смятат изрази като *пиша, хубав, нормално, зелен хайвер, важна клечка* и др., но не и изрази като *хубав човек, пиша нормално, зелено дърво* и др., тъй като те са съставени от две лексикални единици, представители на отворени субститутивни класове.

³ Според състава си като редици от знаци лексикалните единици могат да бъдат поделени на *моносегментни*, съставени от една непрекъсната редица диакритични елементи (напр. от една графична дума, пред и след която има шпация), и *полисегментни* – съставени от повече от една непрекъсната редица диакритични елементи. Лексемата е моносегментна лексикална единица. Повече за това – виж по-долу 2.3.3.

⁴ Традиционната класификация на частите на речта, която 1) се основава на хетерогенни критерии и 2) в много отношения не изпълнява изискванията на правилното логическо деление (напр. не оперира с точно определени, единни на всяко делитбено стъпало критерии), не може да служи за решаването на тази задача.

⁵ В случая това означава, че делението се провежда стъпаловидно, по дихотомичен принцип (т.е. изключително въз основа на наличието или липсата на даден признак), в резултат на което класовете са противопоставени по двойки, а сумата на всичките класове дава цялото изследвано множество.

⁶ Макар да се смята за аналитичен поради липсата на падежи, българският език също трябва да бъде причислен към езиците с богата флексия.

⁷ Толкова степени на деление се използват в класификацията на полските лексеми в Saloni 1974, срв. също Saloni 1985. Естествен резултат от изоставянето на семантичния критерий е липсата на клас, съответстващ на традиционните местоимения – те се разпределят между класове (1), (2), (3) и (6). Лексемите, традиционно определяни като числителни имена, се разпределят между класове (1) (срв. *двама, трима, половина* и под.), (2) (срв. *двукратен, двоен, втори* и под.), (3) (срв. *пет, шест, седем* и под.) и (6) (срв. *двойно, тройно* и под.).

⁸ Казаното означава, че неизпълняването на конотационното изискване води до елиптичност на изказването (което обаче не води до нарушаване на граматическата и семантичната правилност на израза), докато неизпълняването на акомодационното изискване води до граматическа неправилност на изказването. Конотацията се разбира тук като синтактично явление, свързано с условията за неелиптичност, а не като семантично явление, свързано с условията за пълнозначност. Съответно елипсата също се разбира като синтактично явление – като липса на изразяване на даден член на синтактичната конструкция.

⁹ Проучването на изследванията върху неизменяемите части на речта показва, че те в голямата си част са посветени на отделни неизменяеми лексикални единици и дори на отделни техни *употреби*, които се анализират предимно за да се установи значението им. Монографичните трудове, които се занимават с цял клас (или няколко класа), също обикновено си поставят за цел не граматичната, а семантичната му характеристика, оставайки в очертаните от традиционната дефиниция на дадения клас рамки. Прави впечатление, че значителна част от сведенията, които могат да бъдат използвани за нуждите на граматичната характеристика на една или друга неизменяема лексикална единица, се намират в публикации, съдържащи предписания за правилната им употреба, напр. в езикови бележки.

¹⁰ Въпреки че такива илюстративни примери, за жалост, не са рядкост в тълковните речници и в традиционните изследвания.

¹¹ Преди да е известна семантичната характеристика на лексемата, не може да се реши дали става дума за омонимия, или за полисемия. Още повече че от синхронна гледна точка те представляват две страни на едно и също явление (срв. Grochowski 1986).

¹² Наред с това съществуват редица неизменяеми лексикални единици, за които се отбелязва, че могат да се отнасят към цялото изречение, да осъществяват „смысловая връзка“ с предходното или следходното изречение и дори изречение (традиционно в тази им функция те се определят като „въвеждащи думи“, другаде – като „конектори в свърхфразовите единства“). За максимално достатъчен може да се смята контекстът на сложното изречение, а не на свърхфразовото единство, като се приеме за удобство, че изразите, отнасящи се към цялото изречение, формално са подчинени на неговото (главно) сказуемо.

¹³ Анализът беше проведен върху езиков материал от РСБКЕ/RSBKE 1955–1959. Бяха ексцерпирани и анализирани поотделно всички лексикални единици, снабдени с квалификатор „неизменяемо“ или причислени под една или друга форма (непосредствено чрез квалификатор или чрез определения от типа „като...“, „във функция на...“ и др.) към традиционните класове неизменяеми части на речта.

¹⁴ Подчинително синтактично отношение (подчинителна синтактична връзка) е отношението (връзката) между два елемента на синтактичната конструкция, от които единият е главен, а другият е зависим от него.

¹⁵ Тук е осъществено напр. основното противопоставяне в рамките на традиционния клас наречия на адвербални (конотирани от глагола) и неадвербални (всички останали, неконотирани от глагола). Разделянето на традиционните наречия на тази и следващите степени на повече класове става за сметка на увеличаване броя на граматичните омоними (при така постулираната граматична омонимия – срв. 1.2.), но това има своите предимства в лексикографската и нормативната практика, а освен това ликвидира размитостта на границите между класовете:

напр. между наречията и частиците, която между другото сериозно затруднява практическото класифициране (а следователно и описанието) на отделните неизменяеми лексикални единици. Повече за това – вж. по-долу.

¹⁶ За тези класове бяха приети условно следните названия:

- 1) звукоподражателни междуметия
- 2) предикативни междуметия
- 3) адвокативни изрази
- 4) непредикативни междуметия
- 5) адинтерогативни изрази
- 6) предлози
- 7) релатори
- 8) съчинителни съюзи
- 9) подчинителни съюзи
- 10) адвербални наречия
- 11) частици
- 12) неиндикативни частици
- 13) оператори на наклонение и време
- 14) адвербални оператори
- 15) адкомпаративни наречия
- 16) адпозитивни наречия
- 17) ададективни наречия
- 18) адсубстантивни наречия.

Така диференцираните класове представляват непресичащи се множества. Оттук произтича високата степен на полифункционалност за отделните лексеми.

¹⁷ Такава интерпретация на наречията (в частност на образуванияте от прилагателни имена) не е нова напр. за историята на руската граматическа мисъл (някои автори предлагат рус. наречия на *-о* и *-и* да се смятат за кратки форми за ср.р. на прилагателни имена – преглед на схващанията по въпроса дава Виноградов (Виноградов/Vinogradov 1972: 276). З. Салони (Saloni 1974) също третира наречията от прилагателни имена като неутрализирани по род, число и падеж форми на прилагателни. Подобна интерпретация е приложима и към българския език.

¹⁸ Като „абсолютно зависими членове на изречението“ се третира наречията напр. в руската литература (срв. Виноградов/Vinogradov 1972 – там преглед на становищата), срв. също за полски език Saloni 1976: 23; Karolak 1972: 69. Подчинената роля на наречието е очевидна и се доказва лесно чрез дистрибутивен тест за редукция, срв. примерите: *Те са лудо* ← *весели*: **Те са лудо* – *Те са весели*; *Той обича планината* → *насреща*: **Той обича насреща* – *Той обича планината*.

¹⁹ Друго схващане се излага напр. в Георгиев/Georgiev 1981.

²⁰ Обемът на това описание не позволява детайлно представяне на пълните списъци на изследваните единици и процедурите на анализ, в резултат на които са установени изброените по-долу характеристики, впрочем и самите те – представени най-общо.

²¹ Гук и по-нататък към конотацията от глаголи се причислява и конотацията от отглаголни съществителни (представляващи резултат от формално преобразуване на глагола).

²² Постулатът означава, че синтактични отношения се установяват между две и само две словоформи на лексеми и имат вид на бинарни насочени графове.

²³ Словоредната разлика може да сигнализира – и струва ми се, че това е така в повечето случаи – разлика в конотацията, която от своя страна е свързана с разлика в значението. Така например парафразата, отразяваща семантичната структура на изречение от типа *Тръгвам към планината → насреца*, има вид ‘Тръгвам към планината, която е насреца’, а на изречение от типа *Тръгвам насреца ← към планината* – ‘Тръгвам в насрещна посока, където е планината’.

²⁴ Както се спомена по-горе, третирането на предложната група като цяло представлява в случая известно опростяване.

²⁵ За синтактични групи, образувани от наречие и конотираща го дума, разбира се, не се смятат еднородните безсъюзно съчинително свързани части, включващи лексикални единици, дистрибутивно еквивалентни с наречието (срв. напр. *Там, в планината, винаги е студено; Те тръгнаха напред, към селото; Тогава, в онази есен, всички се събраха на село; Тя стоеше встрани, отдалече*).

²⁶ Някои полифункционални наречия имат омоними съществителни имена, които са изменяеми (склоняеми) или не (съответно в български език могат или не могат да бъдат членувани). Срв. *ачик, вчера, днес, днеска, легато, надвечер, нас, привечер* и др. Други са омоними на предлози, срв. напр. *отвън, отгоре, напред, накрай* и др.

Значителна част от наречията, конотирани от глагол, са омоними на частици. Срв. напр. *донякъде, дословно, изобщо, конкретно, наистина, нарочно, отново, положително* и др.

Когато дадената полифункционална единица се съотнася с глагол, решението дали тя е частица, или наречие, зависи например от отговора на следните въпроси, частично прилагани в изследванията на други езици, но релевантни и за български език:

а) Тя самата не е ли акцентирана и ако не е акцентирана, предхожда ли непосредствено акцентирания глагол? Ако е така, налище е частица.

б) Намира ли се в контактна постпозиция спрямо глагола? При такава позиция съотнася ли се с друга част на изречението, върху която пада изреченското ударение? Ако не, това е наречие.

в) Допуска ли контекст, в който друг, противоположен по значение глагол може да бъде противопоставен на глагола, с който тя е свързана? Ако допуска, това е частица (срв. Grochowski 1986: 64–70; Николаева/Nikolaeva 1985: 116–119). Срв. напр.:

Той говори просто (с прости думи, а не сложно). – наречие

Той говори просто (не прави нещо друго). – частица

Той просто говори (не прави нещо друго). – частица

Той започна да разказва отначало (а не от средата). – наречие

Той започна да разказва отначало (а не тя). – частица

Той отначало започна да разказва (а не да показва снимките). – частица

Когато графично идентични единици се свързват синтактично с прилагателно име или наречие (като напр. *безусловно, естествено, обикновено, особено* и др.), решението дали става дума за частица, или за наречие, зависи от линейната позиция и от прозодичното свързване. Частиците (за разлика от наречията) се подчиняват на правилото за линейно и прозодично свързване на частицата с подчиняващата я дума. То гласи, че при неутрален словоред частицата се съотнася синтактично с думата (групата), която следва непосредствено след нея. Частицата обикновено привлича изреченското ударение към групата, образувана с думата, на която тя е подчинена. При това ударението може да пада както на частицата, така и

на главната дума. Ако обаче изреченското ударение пада върху друга дума, то частицата зависи синтактично от акцентираната дума, а не от думата, която тя непосредствено предшества. Ако частицата е разположена в края на изречението, тя влиза в синтактично отношение с непосредствено предшестващата я дума.

Освен това частиците, за разлика от наречията, конотирани от прилагателно име или наречие, само в изключителни случаи заемат линейна позиция между предлога и прилагателното име (срв. по-горе). Срв. напр.:

Косата ѝ беше естествено бяла. – наречие

Косата ѝ беше естествено бяла. – частица

Косата ѝ беше естествено бяла. – частица

Косата ѝ беше бяла естествено. – частица

Косата ѝ беше естествено с бял цвят. – частица

Косата ѝ беше с естествено бял цвят. – наречие

Косата ѝ беше с бял цвят естествено. – частица.

²⁷ Тук и на други места синтактичното отношение е очевидно семантично мотивирано, но в тази работа свойствата на лексикалните единици се разглеждат само във (формално-)синтактичен аспект. Приема се, че едва след независимото описание на форма и съдържание може да се установи, че дадена форма е изразител на дадено съдържание.

²⁸ Тази група наречия, които могат да се нарекат адкомпаративни, могат да бъдат конотирани от останалите групи наречия, но не могат да се свързват помежду си, т.е. адкомпаративно наречие да конотира друго адкомпаративно наречие. Срв. напр.:

Той се показва значително ← по-добре.

Той се показва значително ← по-високо ← интелигентен.

Той се показва значително ← по-природно ← интелигентен.

Той се показва значително ← по-нагоре ← между дърветата.

* *Той се показва значително по-далеч по-умен.*

²⁹ В дистрибутивен отношение екзоцентрични конструкции са тези, които нямат свой дистрибутивен репрезентант, срв. **Нивите се намираха южно* и **Нивите се намираха от града*.

³⁰ Но не: **Къщата оставаше от пътя*.

³¹ Проблемът за съчетаемостта на предлози с наречия може да се третира като проблем на орфографската традиция или по-скоро на липсата на такава традиция. Прави впечатление, че най-последователна в това отношение е руската орфография, където наречията – етимологични съчетания на съществително име с предлог, като правило се пишат слято или полуслято (срв. напр. *сверху, снизу, кверху, книзу, наверху, вовнутрь, задолго, по-нашему* и под.). В полският език пък съчетанията на една група съществителни – *bok, brzeg, dół, głęb, góra, środek, tył, wierzch, wschód, zachód, północ, południe*, с предлог се пишат отделно. Това са съществителни, които почти свободно (като се изключат лексикалните ограничения) се свързват с предлози и образуват функционални еквиваленти на българските и руските наречия, а същевременно могат да присъединяват съществителни имена като несъгласувани определения. Срв. напр. *w boku, na bok, na boku, pod bokiem; na dół, na dole, od dołu, u dołu, w dole; na głębie, do głębi, z głębi, w głębi; do góry, ku górze, na górze, pod górę, w górę, w górze, z góry* и т.н. Срв. еквивалентните на бълг. и рус. групи с наречия: *z boku domu, w środku dnia, środkiem wąwozu, z tyłu sklepu* и под.

³² Подобно решение се предлага за идентичните изрази в полски език в Saloni 1985: 89. Това дава основания то да се разисква и за български.

³³ Срв. подобно предложение за полски (срв. Saloni 1985: 89).

³⁴ Така е според РСБКЕ/RSBKE 1955–1959. Вероятно подобни съображения са повлияли на авторите на многотомния Речник на българския език (срв. <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BD%D0%B0%D1%89%D1%80%D0%B5%D0%BA/>) и на най-новия правописен речник, където *нащрек* се изписва слято. Същите съображения обаче не са били взети предвид в *от памтивека*, описано в статия *памтивека* с пояснение „само в съчет. *от памтивека*“ (срв. <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BF%D0%B0%D0%BC%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0/>).

³⁵ Виж по-горе 2.3.2.1.

³⁶ Многотомният Речник на българския език не съдържа статия за графично идентично прилагателно име (срв. <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8/>).

³⁷ Подобен тест за определяне на сложните предлози предлага М. Вишнеvски (Wiśniewski 1987: 96). Проверката на този тест върху материал от повече езици и повече типове полисегментни изрази показва, че той успешно може да бъде използван и в българския език.

³⁸ Решаването на проблема за съчетаемостта на думи, графично идентични с предлози и съюзи, изисква следващи стъпки на анализ, които излизат извън рамките на това изследване.

ЛИТЕРАТУРА

- Анотация 2017: Проект „Нормативна граматика на съвременния български език“, ИБЕ при БАН, машинопис.
- Виноградов 1972: *Виноградов, В.* Русский язык (граматическое учение о слове). Москва, Наука.
- Георгиев 1981: *Георгиев, Ст.* Наречието в стиловете на българския книжовен език. София.
- Грязнухина 1985: *Грязнухина, Т.* Анализ предложных связей в научном тексте. Киев.
- ГСБКЕ 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Т. II. Морфология. София, Издателство на БАН.
- Малджиева 2017: *Малджиева, В.* Принципи на формалното описание на полисегментните езикови единици в нормативната граматика на българския език. – *Български език*, т. 64, № 2, с. 7–19.
- Малджиева 2018: *Малджиева, В.* Принципи на формалното описание на българските изменяеми лексеми като компонент на нормативната граматика. – *Slavia Meridionalis*, t. 18, Warszawa, SOW.
- Мелчук 2013: *Мелчук, И.* Курс по обща морфология. Том I. *Превод Блажо Блажев*. София, УИ „Св. Климент Охридски“.
- Николаева 1985: *Николаева, Т.* Функции частиц в высказывании. Москва, Наука.
- РСБКЕ 1955–1959: Речник на съвременния български книжовен език. Т. I–III. София, Издателство на БАН.
- Станчева и др. 2017: *Станчева, Р., М. Томов, Н. Паскалев, И. Кунева, Л. Микова.* Формално описание на инвентара от граматични средства в блъ-

гарския език (като етап от разработването на нормативна граматика) – В: Доклади от Международната юбилейна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 15 – 16 май 2017 година). Част втора. София, http://ibl.bas.bg/Proceedings_IBL_Conference_2017_Volume_II.pdf.

- Bogusławski 1978: *Bogusławski, A.* Towards an Operational Grammar. – *Studia semiotyczne*, t. VIII. Warszawa.
- Bogusławski 1993: *Bogusławski, A.* *Polszczyzna jaką znamy*. Warszawa.
- Grochowski 1986: *Grochowski, M.* *Polskie partykuły*. Składnia, semantyka, leksykografia. Wrocław.
- Maldjieva 1995: *Maldjieva, V.* Non-inflected Parts of Speech in the Slavonic Languages (Syntactic Characteristics), Energeia, Warszawa.
- Saloni 1974: *Saloni, Z.* Kłasyfikacja gramatyczna leksemów polskich – *Język Polski* 1974 (LIV), z. 1, 3–13; z. 2, 93-101.
- Saloni 1985: *Saloni, Z., Świdziński, M.* *Składnia współczesnego języka polskiego*, wyd. II, Warszawa.
- Wiśniewski 1987: *Wiśniewski, M.* *Z leksykograficznej problematyki przyimka* – In: *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, t. II, red. Z. Saloni, Białystok, s. 87–114.

REFERENCES

- Anotatsiya 2017: Projekt „Normativna gramatika na savremenniya balgarski ezik”, IBE pri BAN.
- Bogusławski 1978: *Bogusławski, A.* Towards an Operational Grammar. – *Studia semiotyczne*, t. VIII. Warszawa.
- Bogusławski 1993: *Bogusławski, A.* *Polszczyzna jaką znamy*. Warszawa.
- Georgiev 1981: *Georgiev, St.* *Narechieto v stilovete na balgarskiya knizhoven ezik*. Sofia.
- Griaznuhina 1985: *Griaznuhina, T.* *Analiz predlozhnykh svyazei v nauchnom tekste*. Kiev.
- Grochowski 1986: *Grochowski, M.* *Polskie partykuły*. Składnia, semantyka, leksykografia. Wrocław.
- GSBKE 1983: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik*. Tom II. Morfologiya. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Maldjieva 1995: *Maldjieva, V.* Non-inflected Parts of Speech in the Slavonic Languages (Syntactic Characteristics), Energeia, Warszawa.
- Maldzhieva 2017: *Maldzhieva, V.* Principi na formalното opisanie na polisegmentnite ezikovi ediniti v normativnata gramatika na balgarskiya ezik. – *Balgarski ezik*, t. 64, № 2, s. 7–19.
- Maldzhieva 2018: *Maldzhieva, V.* Printsipi na formalното opisanie na balgarskite izmenyaemi leksemi kato komponent na normativnata gramatika. – *Slavia Meridionalis*, t. 18, Warszawa, SOW.
- Melchuk 2013: *Melchuk, I.* *Kurs po obshta morfologiya. Prevod Blazho Blazhev*. Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski”.
- Nikolaeva 1985: *Nikolaeva, T.* *Funktsii chastits v vyskazyvanii*. Moskva, Nauka.

- RSBKE 1955–1959: *Rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik*. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Saloni 1974: *Saloni, Z.* Klasyfikacja gramatyczna leksemów polskich. – *Język Polski* (LIV), z. 1, 3–13; z. 2, 93–101.
- Saloni 1985: *Saloni, Z., Świdziński, M.* Składnia współczesnego języka polskiego, wyd. II, Warszawa.
- Stancheva et al. 2017: *Stancheva, R., M. Tomov, N. Paskalev, I. Kuneva, L. Mikova.* Formalno opisane na inventara ot gramatichni sredstva v balgarskiya ezik (kato etap ot razrabotvaneto na normativna gramatika) – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata yubileyana konferentsiya na Instituta za balgarski ezik*, Chast vtora, Sofia, http://ibl.bas.bg/Proceedings_IBL_Conference_2017_Volume_II.pdf.
- Vinogradov 1972: *Vinogradov, V.* Russkii iazyk (grammaticheskoe uchenie o slove). Moskva, Nauka.
- Wiśniewski 1987: *Wisniewski, M.* Z leksykograficznej problematyki przyimka – In: *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, t. II, red. Z. Saloni, Białystok, s. 87–114.

✉ Проф. д-р Вяра Малджиева
Катедра по балканистика
Университет „Николай Коперник“
ул. Фоса старомиейска 3, 87-100 Торун, Полша

✉ Prof. Viara Maldjieva, PhD
Katedra Bałkanistyki
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
ul. Fosa Staromiejska 3, 87-100 Toruń, Polska

Публикувано: 30 декември 2019